आरुषी स्त्री मनोः कन्याभेदे च्यवनपत्न्याम्। तत्कथा "तस्मिन्नि-युक्ते विधिना योगक्षेमाय भार्गवे। अन्यमुत्पादयामास पुत्रं भृगुरनिन्दितम्। च्यवनं दीप्ततपसं धर्मात्मानं यशस्वि-नम्। यः सरोषाच्च्युतो गर्भान्मातुर्मोक्षाय भारत!। आ-रुषी तु मनोः कन्या तस्य पत्नी मनीषिणः। और्व्वस्तस्यां समभवदूरुं भित्त्वा महायशाः" भा०आ०६६अ०।

आरुषीय त्रि० अरुषः व्रणस्य सन्निकृष्टदेशादिः कृशा०छण्। व्रणसन्निकृष्टदेशादौ।

आरुह त्रि० आ+रुह-क। आरोहणकर्त्तरि।

आरू पु० ऋ-ऊ-णिच्च। १पिङ्गलवर्णे २तद्युक्ते त्रि०। आरुशब्दार्थे ३कर्कटशूकरादौ च। ततः संज्ञायां कन्। (आडु) हिमाचलप्रसिद्धौषधीभेदे च।

आरूढ़ त्रि० आ+रुह-कर्त्तरि क्त। १आरोहणकर्त्तरि "आरूढो नैष्ठिकं धर्मं यस्तु प्रच्यवते पुनः। प्रायश्चित्तं न पश्यामि येन शुध्येत् स आत्महा" स्मृतिः "योगा-रूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते" गीता। "अत्यारूढो हि नारीणामकालज्ञोमनोभवः" रघुः। २उत्पन्ने "तदागमारूढगुरुप्रहर्षः" रघुः "आरूढ उत्पन्नः" मल्लि०। कर्मणि क्त। यत्रारोहणं कृतं तस्मिन् ३कृतारोहणे प्रासादादौ "आरूढकविताशाखं वन्दे वाल्मीकिकोकिलम्" रामा० भावे क्त। ४आरोहणे न० "अत्यारूढं रिपोः सोढं चन्दनेनेव भोगिनः" रघुः।

आरूढ़ि स्त्री आ+रुह-क्तिन्। आरोहणे। "अत्यारूढि-र्भवति महतामप्यपभ्रंशनिष्ठा" शकु०।

आरेक पु०आ+रिच-घञ्। १आकुञ्चने २अतिरेके च।

आरेचित त्रि० आ+रिच-णिच्-क्त। ईषदाकुञ्चिते "आरे-चितभ्रूचतुरैः कटाक्षैः" कुमा०।

आरेवत पु०आरेवयति रेचयति मलं आ+रेव-णिच्-अतच्। अत्यन्तसारकफलके (सोन्दाल) १आरग्वधवृक्षे तस्य फलम् अण् तस्य णुक्। २तत्फले न०। तयोर्गुणादि आरग्वधशब्दे ७९४ पृष्ठे उक्तम्।

आरोग्य न० अरोगस्य भावः ष्यञ्। रोगशून्यत्वे "आरोग्यं वित्तसम्पत्तिर्गङ्गास्मरणजं फलम्" प्रा०त०पु० वैश्यं क्षेमं समागम्य शूद्रमारोग्यमेव च" मनुः। "धर्मार्थकाममो-क्षाणामारग्यं साधनं यतः" वैद्य०।

आरोग्यव्रत न०आरोग्यार्थं व्रतम्। वराहपुराणोक्ते माघ-शुक्लसप्तमीमारभ्य वत्सरपर्य्यन्तं प्रतिशुक्लसप्तमीतिथि कर्त्तव्ये सूर्य्यव्रतभेदे। यथा "अतःपरं महाराज! व्रतमारोग्यसंज्ञितम्। सितायां माघमासस्य सप्तम्यां समुपोषितः" इत्युपक्रम्य "षष्ठ्याञ्चैव कृताहारः सप्तम्यामुपवासकृत्। अष्टम्याञ्चैव भुञ्जीत एष एव विधि-र्मतः। अनेन वत्सरं पूर्णं विधिना योऽर्च्चयेद्रविम्। तस्यारोग्यं धनं धान्यमिह जन्मनि जायते" हेमा०ब्र० वरा०पु० इदमारोग्यसप्तमीव्रतत्वेन तत्रोक्तम्।

आरोग्यशाला स्त्री आरोग्यार्था शाला शा०त०। चिकित्-सार्थे राजादिकारिते गृहभेदे तत्करणप्रकारो वैद्यके उक्तो यथा "धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं साधनं यतः। अतस्त्वारोग्यदाता च नरो भवति सर्वदः। आरोग्यशालां कुर्वीत महौषधपरिच्छदाम्। विदग्धवैद्यसंयुक्तां बह्वन्नर-ससंयुताम्। वैद्यस्तु शास्त्रवित् प्राज्ञो दृष्टौषधपराक्रमः। ओषधीमूलतत्त्वज्ञः समुद्धरणकालवित्। बलवीर्य्यविपाकज्ञः शालिमांसौषधीगणे। त्यागिवद्देहिनां तद्वदनुकूलः प्रियंवदः"

आरोग्यस्नान न०आरोग्ये रोगशून्यत्वे तन्निमित्तकं स्नानम्। रोगनिर्मुक्तौ कर्त्तव्ये स्नाने तत्र नक्षत्रादिकमुक्तं ज्यो० त०। "व्यादित्येषु चरेषु शक्रदिनकृत्पुष्योग्रचन्द्रेषु च क्रूराहव्यतिपातविष्टिदिवसेष्विन्दावशस्ते तथा। केन्द्र-स्थेष्वशुभेषु कामतिथिषु स्नानं गदोन्मुक्तितः शस्त्रं तत्र न शोभनारविभुजङ्गर्क्षेन्दुसद्वासाराः" भुज०भीम० प०।

आरोधन न०आ+रुध-भावे ल्युट्। १अवरोधने २निरोधे "मध्य आरोधनं दिवः" ऋ०१,१०५,११। ल्यु। ३आ-रोधके त्रि० आरुध्यते कर्म्मणि ल्युट्। ४आरोधनीये। करणे ल्युट्। ५आरोधनसाधने "विदुष्टरोदिव आरोधनानि" ऋ०४,७,८। "आरोधनानि आरोधनसाधनानि" भा०।

आरोप पु० आ+रुह-णिच् करणे ल्युट्। अन्यपदार्थे अन्यधर्म्मस्यावभासरूपे मिथ्याज्ञाने। यस्मिन् यो धर्मो नास्ति तादृशधर्मस्य तत्र बुद्ध्या अर्पणाद्बुद्धेस्तथात्वम्। यथा शुक्तौ रजतत्वं तत्तादात्म्यं वा नास्ति बुद्ध्या च तत्र तयोरवगा-हनेन तद्धर्म्मस्यारोपणं क्रियते इति तस्या आरोपत्वम्। तथा च अतद्वति तत्प्रकारकज्ञानमारोपः इति नैयायिकाः सचाध्यास इति वेदान्तिनः अध्यासे कारणमेव तत्र कार-णम् तच्च अध्यासशब्दे १४०पृष्ठे विवृतम् स च द्विविधः आहार्यः अनाहार्य्यश्च यत्र बाधनिश्चयसत्त्वेऽपि इच्छया तथाज्ञानम् स आहार्य्यः। स च इच्छाप्रयोज्य एव इतरबु-द्धेर्बाधनिश्चयप्रतिबध्यत्वात्। स च प्रत्यक्षइव शाब्दोऽपि यथा मुखं चन्द्रं इति रूपकयुक्तवाक्यजबोधः तत्र हि मुखे चन्द्र-त्वाभावनिश्चयेऽपि चन्द्राभेदेन मुखस्य बोधनादाहार्य्यत्वम्।